

дії чоловіка і жінки, втручання у традиційні культові моделі бого-служінь та їх деформація.

Література

1. Основи теорії гендеру / під ред. М. М. Скорик. – К. : К.І.С., 2004. – 535 с.
2. Біблія: книги священного писання Старого та Нового Заповіту. – К. : Вид. Київської патріархії УПЦ КП, 2004. – 1346 с.
3. *Флоренс Л. Дж.* Самоисполняющиеся пророчества: гендер с социально-психологической точки зрения // Сексология : хрестоматия. – М., 1996. – С. 145–162.
4. *Троїцький С.* Христианская философия брака / С. Троїцький. – М. : Путь, 2001. – 83 с.
5. *Zanim wybierzesz: przygotowanie do zycia w rodzinie / Magdalena i Wieslaw Grabowszczy, Anna i Marek Niemyscy, Marida i Piotr Wolochowicz.* – Warszawa : And, 1994. – 138 p.

© **Гридковець Л. М.**

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ
СУЧАСНОЇ ЖІНКИ З ПОЗИЦІЙ ГУМАНІСТИЧНОЇ ТЕОРІЇ**

О. М. Мірошніченко, м. Чернігів

Висвітлюється проблема самоактуалізації жінок, зайнятих у різних сферах трудової діяльності. З позицій теорії самоактуалізації А. Маслоу і К. Роджерса розглядаються головні рушійні чинники, за допомогою яких жінки самоактуалізуються у своїй професійній діяльності. На основі результатів дослідження визначено: що вище за соціально-економічним становищем стоїть жінка, то виразнішою є її потреба в самоактуалізації.

Ключові слова: самоактуалізація, особистість, гуманістична теорія.

Освещается проблема самоактуализации женщин, занятых в разных сферах трудовой деятельности. С позиций теории самоактуализации А. Маслоу и К. Роджерса рассматриваются главные движущие факторы, с помощью которых женщины самоактуализируются в своей профессиональной деятельности. На основе результатов исследования определено: чем выше по социально-экономическому положению стоит женщина, тем ярче выражена ее потребность в самоактуализации.

Ключевые слова: самоактуализация, личность, гуманистическая теория.

This article is dedicated to the investigation of the problem of women's self-actualization engaged in different spheres of labor activity. The main goal of article is to examine it according to A. Maslow's and K. Roger's

theory of self-actualization; the main motive factors which help women to self-actualize in their of professional activity. The facts obtained during the research showed: the higher woman's socio-economic status, the keener is her need in self-actualization.

Key words: self-actualization, personality, humanistic psychology.

Проблема. Дослідження самоактуалізації – одна із центральних проблем сучасної психологічної науки та гуманістично орієнтованої освіти. Гуманістична психологія розробляє теорію особистості як структурно-динамічну концепцію, що охоплює весь період життя людини. Головну увагу зосереджено на описі, побудові та розвитку внутрішнього досвіду людини в тому вигляді, яким він є у людській самосвідомості і мисленні. Прибічників гуманістичної теорії особистості перш за все цікавить те, як людина сприймає, розуміє і пояснює реальні події власного життя.

Найбільш відомими представниками такого підходу до вивчення особистості є американські психологи А. Маслоу, К. Роджерс, Ф. Перлз, Д. Рісмен [1]. Деякі принципові положення, характеризуючи гуманістичний підхід до розуміння особистості, виявляють найбільш вагомі внутрішні і зовнішні відношення особистості, характеризують власне самоактуалізацію. Отож розроблення означеної проблеми здійснювалося головним чином у межах західної, передусім американської, науки. Вітчизняні ж психологи долучилися до цієї проблематики значно пізніше – лише наприкінці ХХ ст.

Хочемо зауважити, що в сучасному суспільстві останнім часом зростає увага до проблеми самоактуалізації певних груп населення – підлітків, молоді, жінок тощо. Зокрема, усе більш помітну соціально-економічну і соціально-політичну роль у суспільстві відіграє жінка: вона займає керівні посади, приймає важливі рішення, бере активну участь у суспільному житті.

Мета статті: аналіз проблеми самоактуалізації жінки з позицій гуманістичного підходу теорії А. Маслоу і К. Роджерса.

Емпіричне вивчення чинників самоактуалізації особистості вимагає в першу чергу звернення до таких психологічних змінних особистісного буття, як: а) система домінуючих ролей і ціннісних орієнтацій; б) мотиваційна система у всіх її проявах (на різних рівнях актуалізації і взаємозв'язку); в) рефлексивно-пізнавальні функції і потреби.

А. Маслоу тлумачить самоактуалізацію як прагнення людини стати тим, ким вона могла б стати. Людина, яка піднялася до цього найвищого рівня, досягає повної реалізації своїх талантів, здібностей та особистісного потенціалу. Самоактуалізуватися – значить стати тією людиною, якою ми можемо стати, досягти вершини нашого

потенціалу [2, р. 119]. Самоактуалізація не обов'язково повинна мати форму творчих зусиль, що виражаються у створенні творів мистецтва. Батько, спортсмен, студент чи викладач – усі можуть актуалізувати свій потенціал, виконуючи якнайкраще те, що вони роблять; специфічні форми самоактуалізації різноманітні [3, с. 72].

Маслоу вважав, що більшість людей, якщо не всі, мають потребу у внутрішньому удосконаленні і прагнуть такого удосконалення. А проте тільки деякі, – як правило, талановиті люди, – досягають його. Справи невтішні тому, що багато хто з людей просто не бачить свого потенціалу: вони не знають про його існування і не розуміють користі від самовдосконалення. Вони схильні вагатися і навіть боятися своїх здібностей. До того ж соціальне і культурне оточення часто пригнічує тенденцію до актуалізації певними нормами щодо тієї чи тієї частини населення [4]. Існує ще одна перешкода для самоактуалізації – негативний вплив потреб безпеки. Процес зростання потребує постійної готовності до ризику, помилок, відмови від старих звичок. Реалізація нашої необхідності до самоактуалізації потребує відкритості для нових ідей і досвіду.

Природність для людини тенденції до актуалізації підкреслював і *К. Роджерс*. Так він називав певний об'єднавчий мотив, що регулює поведінку. Цей мотив являє собою “властиву організмові тенденцію розвивати всі свої здібності, щоб зберегти і розвинути особистість” [5, с. 535]. Таким чином, на переконання Роджерса, найбільш важливий мотив життя людини – це актуалізувати, тобто зберегти, розвинути себе, максимально виявити кращі риси своєї особистості, закладені природою. Прагнення людини до досягнень є способом удосконалення внутрішнього потенціалу. Дослідник вважав, що, коли усунути значні обмеження або антагоністичні впливи, тенденція актуалізації природно виявиться шляхом різних форм поведінки. Навіть деякі суттєві ознаки визначають тенденцію актуалізації як “одне центральне джерело енергії в організмі людини”. По-перше, вона бере початок у фізіологічних процесах організму. На цьому психофізіологічному рівні тенденція актуалізації розвиває організм, забезпечує еволюцію органів і функцій тіла, його зростання і постійне оновлення. А мотиваційна сила, з якою тенденція актуалізації діє на психічні процеси, що становлять Самість, має ще більше значення. Тенденція актуалізації – це активний процес, який виявляється в тому, що організм завжди прагне до якоїсь мети [там само, с. 156].

Визначальним аспектом тенденції актуалізації з погляду особистості є прагнення людини до самоактуалізації. У контексті теорії Роджерса тенденція самоактуалізації – це процес реалізації людиною протягом усього життя свого потенціалу, аби стати повноцінною осо-

бистістю. Намагаючись досягти цього, людина проживає життя, наповнене змістом. До того ж самоактуалізована людина живе екзистенційно, невимушено насолоджуючись кожною миттю життя і повністю занурюючись у нього. Роджерс вважав, що самоактуалізація не є кінцевим станом досконалості. Він стверджував, що жодна людина не стає самоактуалізованою настільки, щоб відкинути всі мотиви. У неї завжди залишаються таланти для розвитку, навички для удосконалення (див. [6, р. 137]).

У сукупності перераховані принципові позиції щодо особистості з позицій гуманістичного підходу окреслюють особистість як унікальну, цілісну, активну єдність, що являє собою відкриту систему для самоактуалізації (остання притаманна лише людині). Психіку людини в цьому випадку слід розглядати як природний феномен: дії людини, спрямовані на неї саму (самоорганізація, самовдосконалення, зміна мети і т. ін.), тлумачаться в природному плані. Разом з тим людська психіка є продуктом культури, яка формує і змінює людину.

Щоб визначити особливості і домінуючі чинники процесу самоактуалізації жінок різних категорій, ми скористалися *опитувальником особистісної орієнтації Е. Шострома (САМОАЛ)*. Опитувальник містить 100 пар тверджень, що розподіляються за 11-ма шкалами (із двома можливими варіантами вибору):

1) *шкала орієнтації в часі* – високий бал говорить про те, що людина живе теперішнім часом, за принципом “тут і тепер” (показник самоактуалізованої особистості); низький – про те, що людина більше переймається переживаннями, думками про минуле;

2) *шкала цінностей* – високий бал за цією шкалою свідчить про те, що людина поділяє цінності самоактуалізованої особистості (за А. Маслоу, це істина, краса, цілісність, справедливість, простота, самодостатність);

3) *шкала поглядів на природу людини* – відображає позитивне ставлення до людей (симпатію до них, віру в могутність людських можливостей) або, навпаки, негативне ставлення;

4) *шкала потреби в пізнанні* – виявляє здатність і потяг людини до пізнання, відкритість новому або, навпаки, закритість;

5) *шкала креативності* – дає змогу визначити рівень творчого ставлення до життя;

6) *шкала автономності* – характеризує автономність особистості, яка, однак, не зводиться до відчуженості і самотності;

7) *шкала спонтанності* – виявляє здатність людини до спонтанної поведінки (вільної, природної, незакомплексованої);

8) *шкала саморозуміння* – високий бал за цією шкалою свідчить про розуміння людиною самої себе; такі люди не ховаються за

механізми психологічного захисту, а орієнтуються на свої бажання, потреби; низький бал характерний для людей, невпевнених у собі, орієнтованих на інших;

9) *шкала аутосимпатії* – відображає самооцінку людини: від стійкої адекватної Я-концепції до заниженої, пов'язаної з тривожністю, невпевненістю;

10) *шкала контактності* – вимірює товариськість особистості, її здатність налагоджувати стійкі контакти з іншими людьми;

11) *шкала гнучкості в спілкуванні* – особистість з високими балами за цією шкалою орієнтована на спілкування, що не пов'язано з маніпулюванням людьми, здатна до адекватного саморозкриття (яке не слід плутати із самопред'явленням); низькі значення характерні для людей ригідних, непластичних у спілкуванні.

У дослідженні взяли участь жінки різних вікових категорій і різних професій. Усього вибірку склали 50 осіб віком від 17 до 61 року (середній вік респонденток становив 35-36 років). Середню освіту мали 10, середню спеціальну – 22, вищу – 18 осіб. Серед опитаних жінок були представниці різних професій: робочі, секретарки, медичні працівники, педагоги, економісти, інженери, директори, домогосподарки. Отож експериментальну групу умовно було поділено на три групи: жінки-керівники; жінки, які не займають керівних посад; домогосподарки. Сімейне становище учасниць дослідження теж було різним: 35 – одружені, 13 – неодружені, 2 – розлучені. Кількість дітей у сім'ях не перевищувала двох.

Аналіз результатів за методикою САМОАЛ у трьох вищезгаданих групах жінок дав змогу визначити певні групові тенденції (табл.).

Жінки-керівники відчувають і реалізують потребу в новому, у пізнанні, оскільки будь-який процес управління діяльністю передбачає: свідомий, планомірний вплив, який переважає над стихійною регуляцією бізнес-процесів; уміння виявляти причинно-наслідкові зв'язки між керуючою системою (керівник) і об'єктом управління (колектив, окремі працівники), розробляти програми дій (у тому числі і в кризових, нестандартних умовах), обробляти та оперувати великими обсягами інформації у сфері, в якій працює дане підприємство. Ці операції неможливі, якщо людина не є відкритою системою для отримання нових знань.

Успішність управлінської діяльності значною мірою залежить від чіткої орієнтації в часі, тобто вміння жити сьогодишнім днем, у якому жінка-керівник вирішує проблеми, що виникають на виробництві, бізнес-проблеми у площині “тут і тепер”. Це характеризує реципієнтку як цілком самоактуалізованих особистостей. У досягненні цієї ж мети жінкам-керівникам допомагає знання природи людини,

оскільки без симпатії до людей, з якими працюєш, без упевненості в людських взаємовідносинах, уміння приймати членів бізнес-команди з їхніми індивідуальними особливостями неможливо створити життєздатний, стійкий колектив, налагодити ділове співробітництво між його членами та отримати відповідний зворотний зв'язок.

Таблиця

**Якісні характеристики групових показників жінок,
виявлені за тестом САМОАЛ (у балах)**

Психологічний зміст шкал тесту	Керівники		Працюючі		Домогосподарки	
	М	σ	М	σ	М	σ
Самоактуалізованість у сучасному житті	9,86	2,06	6,87	2,77	9,38	3,84
Значущість особистісної самоактуалізації	8,86	2,01	8,59	2,29	7,75	1,10
Гуманність самоактуалізації	9,36	1,48	7,06	2,43	7,50	6,32
Пізнавальна мотивація	10,50	1,32	7,78	2,20	9,29	1,58
Креативність	8,43	1,74	9,71	14,5	8,00	2,46
Автономність	5,43	1,50	5,74	2,15	6,25	3,57
Спонтанність	6,43	3,17	5,30	2,17	5,50	1,49
Саморозуміння	8,14	1,58	6,91	3,16	7,13	2,17
Аутосимпатія	5,71	2,90	5,13	2,17	5,25	3,44
Контактність	7,29	1,11	6,61	2,72	6,75	3,31
Гнучкість у спілкуванні	6,93	2,76	6,72	1,86	6,00	2,44

Утім, слід враховувати й особливості соціального, ментального та управлінського способу відносин, що склалися в нашому суспільстві. Це тягне за собою залежність діяльності і соціальних контактів від думки оточення, впливає на самооцінку жінки-керівника та проявляється в низьких показниках за шкалою “Аутосимпатія”.

Жінки, які не займають керівних посад, намагаються насамперед підтримувати емоційно важливі для них стосунки. Отримуючи нові знання, вони не обтяжені вимогами і правилами, встановленими для жінок-керівників. Ці жінки багато уваги приділяють креативному, творчому підходу до життя. Безперечно вагу мають при цьому власне соціальне оточення, формування системи соціальних цінностей. Вважаємо, що на особливу увагу заслуговують ті цінності, які демонструються самоактуалізованими особистостями. До цінностей такого гатунку потрапили: сім'я, щастя, любов, захоплення від роботи, релігійні настановлення. Щоб відповідати висунутим до інших вимогам, жінки цієї групи самі мають володіти новою і різнобічною інформацією; це й

зумовлює їхній інтерес до всього нового, суспільно значущого: ці жінки – “відкриті системи” для отримання нових знань і будь-якої цікавої, непересічної або просто важливої для них інформації. Досить обережне ставлення у жінок-некерівників до проблеми природи людини. Так, будь-яким шляхом (окрім відкритого конфлікту) вони перевірятимуть правдивість інформації, яку отримують від своїх співробітників; справедливість якостей і цінностей, які демонструють їхні співрозмовники. Це зумовлено критичністю розуму, помірною підозріливістю, звичкою сумніватися та бути обережним у проявах власного ставлення до свого соціального оточення.

Домогосподарки продемонстрували кращу орієнтацію в часі та вміння жити сьогоднішнім днем, обізнаність щодо сучасних соціальних, ділових, міжособистісних відносин. Це пов’язано з їхнім досвідом та реальністю мислення і суджень, а також помірною недовірливістю. Оскільки більшу частину свого часу ці жінки проводять у межах дому, сім’ї, обслуговуючи власне господарство, то володіють, зрозуміло, обмеженим обсягом соціально значущої інформації. Щоб уникнути такої одноманітності, домогосподарки намагаються оволодіти новими знаннями; звідси їхня повна відкритість, зацікавленість щодо їх засвоєння. Усе це підштовхує домогосподарок до використання набутих знань у розв’язанні сімейних проблем, конфліктів, побутових питань. Такий креативний підхід швидше за все є творчістю, яка не знайшла реалізації у професійному плані.

Невисокі показники домогосподарок за шкалою “Аутосимпатія” свідчать про неадекватну їхню самооцінку, що впливає з неможливості для цих жінок самоактуалізуватися в професійно-діловій сфері, оскільки основним вектором їхньої діяльності є домашнє господарство, діти, чоловік, обслуговування інших членів родини.

Висновки. Як бачимо, що вище за соціально-економічним становищем стоїть жінка, то яскравішою є її потреба в пізнанні, то краще вона орієнтується в часі, більше цікавиться природою людей. А в цілому що менше тиснуть на людину соціальні норми та системи, суспільні погляди, то виразнішою є її потреба в дотриманні соціальних норм та цінностей, у креативному підході до життя.

Соціалізація, долучення до громадської діяльності, вибудовування взаємин з іншими людьми – усе це впливає на психіку людини, де й формуються певні психічні реалії та відношення між ними. Психічні реалії – це не тільки ланцюжки подій, а й зовнішні і внутрішні умови самостійної поведінки. Контрреалії з’являються тоді, коли реалізація мотивів в одній реальності блокує діяльність іншої, або навпаки. Дослідження з використанням опитувальника САМОАЛ показали, що психічні контрреалії, які формуються в дитинстві, проявляються в більш

дорослому віці, особливо коли людина перебуває в ситуації самовизначення. Її стан можна описати такими характеристиками :

- зануреність у минулі спогади, невпевненість у собі;
- незадоволеність життям, прагнення маніпулювати людьми;
- негативні міжособистісні стосунки;
- викривлене сприймання інформації;
- віддання переваги стандартним ситуаціям, уникання нестандартних;
- залежність від ситуації;
- низька або завищена самооцінка;
- ізольованість від оточення.

Отже, гуманістичний підхід до розуміння особистості сучасної жінки видається нам важливим і надзвичайно значимим, оскільки він виявляє зовнішні і внутрішні відношення особистості, наголошує на потребі її самоактуалізації. Крім того, з-поміж усіх зарубіжних концепцій цей підхід найбільшою мірою відповідає поглядам вітчизняних дослідників.

Література

1. Психология личности в трудах зарубежных психологов : хрестоматия / сост. А. А. Реан. – СПб. : Питер, 2000. – 320 с.
2. Maslow A. Self-actualizing and Beyond / A. Maslow // Challenges of Humanistic Psychology. – New York : Mc Graw-Hill, 1967. – 156 p.
3. Балл Г. А. Концепция самоактуализации личности в гуманистической психологии / Г. А. Балл. – К.–Донецк : Ровесник, 1993. – 32 с.
4. Маслоу А. Психология бытия / А. Маслоу ; пер. с англ. О. О. Чистякова. – М. : Ваклер, 1997. – 304 с.
5. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. – М. : Прогресс, 1994. – 480 с.
6. Hjelle L. A. Current Research and Applications in Personality Theories / L. A. Hjelle. – New York : Mc Graw-Hill, Inc., 1992. – 156 p.

© Мірошниченко О. М.

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ ПРИ СПІВЗАЛЕЖНОСТІ

О. Ю. Ніконова, м. Луганськ

Розглядається гіпотеза про інверсію гендерної ідентичності при співзалежності. Емпіричним шляхом з'ясовуються як статеві, так і гендерні особливості співзалежних, що дає змогу підтвердити гіпотезу про інверсію ідентичності.

Ключові слова: співзалежність, гендерна ідентичність, особистість, особистісна риса, роль, інверсія ідентичності.